

GENEZA REGULAMENTULUI ORGANIC

de acad. A. OȚETEA

Regulamentul Organic, în care revoluționarii din 1848 n-au văzut decît un instrument de împilare și de umilire, a fost un factor de progres, o adevărată Constituție, care a pus baza instituțiilor Romîniei moderne. Regulamentul a creat serviciile publice, a determinat compunerea și competența lor, a început organizarea unui corp de funcționari permanenți, a fixat condițiile de numire, salarizare și pensionare, a instituit miliția națională, a simplificat și regularizat sistemul fiscal, a constituit o Adunare legislativă, a introdus domnia pe viață și a reglementat raporturile dintre proprietari și clăcași.

Intr-un cuvînt, Regulamentul Organic a dotat Țările romînești cu instituții susceptibile de a favoriza dezvoltarea capitalismului și, constituindu-le într-o formă aproape identică în ambele Principate, a pregătit formarea statului romîn modern, unificat și centralizat. Regulamentul le-a pus în situația de a profita de toate avantajele pe care li le oferea Tratatul de la Adrianopol, în primul rînd de libertatea comerțului. Dar, în același timp, a pus la dispoziția claselor stăpînitoare, instrumentul de represiune indispensabil pentru a menține în stare de supunere masele țărănești, din ce în ce mai nemulțumite de înăsprirea exploatării la care erau supuse.

Inițiativa reformei aparține incontestabil Rusiei care, încă din 1826, a înserat în actul adițional al Convenției de la Akkerman un articol prevăzînd întocmirea unui „Regulament general“, care să amelioreze organizarea și situația Principatelor romîne. Pentru executarea acestei clauze s-au constituit în anul următor două comisii, dar ele nu și-au îndeplinit misiunea, fiindcă nici Poarta, nici boierii nu înțelegeau să contribuie de bună voie la realizarea unei reforme, căreia aceștia îi atribuiau scopul de a le îngrădi drepturile și privilegiile, iar Poarta pe acela de a mări prestigiul și influența Rusiei.

Chestiunea a fost reluată în timpul războiului din 1828—1829 și dusă la capăt în anii următori. Consilierul de stat D. B. Dașcov a fost însărcinat, în 1828, să întreprindă o anchetă în țară și, pe baza informațiilor culese, s-au întocmit în iarna următoare instrucțiunile care aveau să călăuzească comisia de redactare a proiectului de Regulament.

Comisia de reformă, compusă din patru boieri munteni și patru moldoveni, desemnați în părți egale de Președintele Plenipotențiar și de Inaltele Divane, funcționînd ca două subcomisii, a lucrat sub președinția

consulului general rus M. L. Minciaky, care se conforma „literal“ instrucțiunilor primite de la St. Petersburg. Pe măsură ce un capitol era redactat, el era supus Președintelui Plenipotențiar. Proiectul elaborat de comitet era amendat la St. Petersburg și numai după aceea supus aprobării unei Adunări extraordinare de revizie¹.

Agenții consulari ai Austriei, care au urmărit elaborarea și introducerea Regulamentului Organic cu cea mai vie îngrijorare și ostilitate, nu vedeau în Reformă decât „opera Rușilor“: *Une chartre octroyée par la Russie!* — Comparînd Regulamentul cu Charta Constituțională a lui Ludovic XVIII, Fleischhackl voia să stigmatizeze Regulamentul atât prin conținutul revoluționar al Chartei constituționale, cât și prin faptul că a fost impus de Alexandru I.

Definiția aceasta, inspirată de clarviziunea urii, merită să fie reținută. Inovațiile întemeiate pe principiile revoluției franceze și inițiativa decisivă a Rusiei sunt efectiv cele două surse principale ale Regulamentului Organic, ca și ale Chartei constituționale.

Citind instrucțiunile guvernului rus pentru elaborarea Regulamentului Organic, St. Marc de Girardin a declarat: „Adesea aveam impresia că citesc unele din referatele mărețe și solemne pe care le făceau Adunării Constituante Dupont, Lally-Tollendal, Talleyrand, Barnave. Sînt aceleași idei, aceleași vederi“. Instrucțiunile urmăreau să introducă „instituțiile noastre civile, judiciare și administrative, tot ceea ce datorăm Adunării Constituante“.

Aceste idei se găsesc în toate memoriile pe care, tot la cererea Rusiei de altfel, le-au elaborat principalii boieri din 1821 încoace. Ele erau răspîndite de tinerii care, după ce și-au făcut studiile la Paris, s-au întors în țară cu capul plin de idei liberale și voiau, după mărturia lui Fleischhackl, „să introducă în țara Rominească administrația, legile și obiceiurile franceze“. Unul din aceștia, Barbu Știrbey, era secretarul comitetului de reformă pentru Muntenia.

În sfîrșit, printr-o extraordinară coincidență, omul însărcinat de guvernul rus să prezideze la reorganizarea Țărilor romine, contele Paul Kisseleff, era, prin educația și prin poziția sa socială, el însuși produsul autentic și superior al acestei faze de trecere la regimul capitalist, cînd nobilimea proprietară de iobagi caută să evite revoluția printr-o reglementare a sistemului iobag. Ea urmărea, după expresia lui Kisseleff, „să ia unor moșieri răi posibilitatea de a abuza de drepturile lor“. Inițiativa rusă a ținut însă seama de diferitele proiecte de reformă, elaborate de boieri după răscoala din 1821.

¹ Moldova era reprezentată în comitetul de reformă prin vornicul Mihail Sturdza și vistiernicul Constantin Pașcanu-Cantacuzino, numiți de Minciaky, și prin vistiernicul Alexandru Sturdza și Constantin Conachi, desemnați de Divan.

Țara Rominească a fost reprezentată prin Al. Vilara și Iordache Filipescu, propuși de Minciaky, și de Emanoil Băleanu și Ștefan Balăceanu desemnați de Divan. Secretari au fost: Aga Gh. Asachi pentru Moldova și Barbu Știrbey pentru Muntenia.

Comitetul și-a început lucrările la București, la 29 Iulie 1829.

I. Memoriile boierilor

Sub efectul zaverei și al ocupației turcești care au ruinat țara și au distrus în popor „sfiala prin care-și cunoștea datoriile de supunere“, memoriile nu vedeau altă nădejde de îndreptare decît într-un nou război, prin care „ar scăpa de guvernul său anarhic și arbitrar, primind un alt sistem de guvernămînt, ordonat, care i-ar da o organizare stabilă și legală“. Ele prevăd chiar, pentru a putea statornici o astfel de reformă, „o regulată ocupațiune militară, pe un timp determinat“.

Bazele unui astfel de sistem de guvernămînt erau următoarele :

Desființarea rajalelor dunărene, întinderea hotarului țării pînă la thalwegul Dunării, libertatea comerțului pe uscat și pe apă, pentru toate produsele țării ; navigația liberă în toate apele Imperiului otoman și vase de comerț romînești sub pavilionul țării ; revizuirea tarifului vamal și încorporarea meseriașilor și negustorilor străini în breslele țării și supunerea lor la dăjdi, adică abolirea sistemului capitulațiilor.

Memoriul prevede o adevărată reformă constituțională care să asigure boierilor mari toată puterea politică, economică și socială. Domnul ar fi ales de cler și de boieri, pe viață, dintre boierii mari. Cele două Divane superioare, unul administrativ și altul judecătoresc, ar fi compuse exclusiv din membrii clerului înalt și din marii boieri. În această discriminare apare deja principiul separării administrației de justiție, care va fi aplicat de Regulamentul Organic. Reforma va garanta boierilor privilegiile nobiliare și le va rezerva toate slujbele înalte. Ei vor avea astfel mijlocul de a-și întări stăpînirea asupra clăcașilor, a căror prestație se va ridica dela 12 la 14 zile de clacă pe an. Subsolul va putea fi exploatat de proprietari, cu singura rezervă de a da statului cuvenita zeciuială.

Slujbașii țării vor primi lefuri fixe și vor renunța la havaeturi. Mitropolia și episcopiile vor întreține din veniturile lor școli pentru limba națională. Chiar și mînăstirile închinat vor fi puse la o contribuție.

Liudele se desființează și se înlocuiesc cu o capitație fixă, la plata căreia vor fi supuși și străinii. Pentru a reține banii în țară se vor înființa fabrici ale căror produse vor fi ferite de concurența străină prin taxe prohibitive.

Nu lipsesc din acest proiect de reforme nici miliția națională, nici carantinele de-a lungul Dunării.

Marii boieri nu se mulțumesc să îngrădească și să anuleze prin reformele preconizate efectele suzeranității turcești. Ei atacă însuși principiul și legitimitatea acestei suzeranități, pe motiv că înăbușe viața economică și pricinuiesc scoaterea banilor din țară. Ei arată că prin domnii străini și prin sateliții lor trimiși dela Constantinopol, prin dreptul de stăpînire exercitat de străini asupra mînăstirilor închinat, prin îngrădirea comerțului în favoarea domnului și capanului imperial, prin „vicioasa organizare a sistemului administrativ și prin lipsa meseriilor pentru obiectele de neapărată trebuință“ s-a ajuns la „slăbirea de bani a țării“, la paralizarea comerțului particular, la deprecierea tuturor produ-

selor țării și la perpetuarea regimului de „nedreptăți și jafuri“, din pricina cărora națiunea, „în loc să se cultive pentru fericirea sa, cade în demoralizare..... și poporul se ruinează în tot felul“.

Aceste considerații, formulate de cei mai mari boieri ai țării, dovedesc că stăpînirea otomană devenise incompatibilă cu gradul de dezvoltare a condițiilor de existență materială. Pentru satisfacerea nevoilor pe care dezvoltarea relațiilor noastre de schimb le trezise în pătura superioară a societății, boierii se străduiesc să-și valorizeze mai bine produsele agricole. Dar tendința lor se izbește de restricțiile impuse comerțului de regimul capitulațiilor și de obligațiile capanului.

Programul acesta, pe care l-ar fi putut semna orice partid liberal, a fost formulat de doi mari boieri, Grigore Brâncoveanu și Alexandru Villara. El dovedește că producția pentru piață a modificat situația agrară, și a antrenat marea proprietate în relațiile de producție capitalistă, în singura formă accesibilă țărilor înapoiate economicește, în aceea a iobăgiei a doua, caracteristică țărilor situate la est de Elba. Așa au fost determinate și Principatele a realiza reformele, fără care nu mai puteau face față nici cheltuielilor statului, nici nevoilor lor sporite. Așa se explică rolul unei clase de mari proprietari feudali care luptă pentru introducerea unui regim, a cărui funcțiune era tocmai de a dezvolta raporturile capitaliste de producție și care la noi a dus la constituirea regimului burghezo-moșieresc.

Aceleași idei le regăsim într-un memoriu al lui Mihail Sturdza, din 28 februarie 1829. El prevede desființarea raialelor de pe Dunăre și instituirea pe cheltuiala ambelor Principate, a unui cordon sanitar pe Dunăre, care ar face din cele două Principate o singură unitate economică: miliție națională, libertatea comerțului întregă și deplină, desființarea capanului, domni pe viață, chiar ereditari, Adunare obștească formată din persoane „avînd interese colective, indispensabile păstrării ordinii“, adică din boieri mari, impozit unic, listă civilă, salarizarea slujbașilor, abolirea havaieturilor și desființarea scutelnicilor. Aceste deziderate formulate de doi boieri mari, Alexandru și Mihail Sturdza, care au fost și membri ai comisiei de reformă, nu fac decît să rezume punctele esențiale ale instrucțiunilor dela Petersburg și principiile de bază ale Regulamentului Organic.

Împotriva proiectului boierilor mari se ridică, și în Moldova și în Țara Românească, boierii mici. Rapoartele consulare austriace vorbesc neconținut, din 1821 pînă în 1836, de spiritul de dușmănie care domnește între cele două stări boierești. În timpul refugiului din 1821—1822, boierii mici completează împotriva boierilor mari și caută să cîștige și pe cei rămași în țară pentru a transforma regimul politic în sensul vederilor lor. Boierii de starea a doua și a treia au format un adevărat partid, care, la Iași, ținea noaptea întruniri, unde se discutau proiecte de reformă și se făceau legăminte pentru realizarea lor. Scopul acestei agitații era să deschidă boierilor mici accesul la slujbele și onorurile care, pînă atunci, formaseră privilegiul boierilor mari. Ei cer ca și ei să fie consultați și să li se asigure și lor o parte în conducerea afacerilor obștești. Ei propun

ca din toate județele țării să se trimită la scaunul stăpânirii câte un deputat ales de obștea județului și investit de ea cu depline puteri. Acești deputați să fie chemați la toate „sfaturile pentru pricini obștești“, și fără aprobarea lor, nici o măsură a guvernului să nu fie valabilă. Ei cer acces liber la toate slujbele și la toate întreprinderile care nu ating interesele obștești.

Tendențe asemănătoare exprimă și „proiectul de organizare al ciocoilor și cărvunarilor moldoveni“, atribuit lui Ioniță Tăutu. Proiectul prevede autonomia țării, toleranța religioasă, libertatea individuală, exproprierea pentru utilitate publică, „cu despăgubire potrivită“, slujbă în serviciul obștesc, „nu de clironomie sau de chiverniseală“, libertatea activității comerciale și industriale, înființarea de școli și de spitale, „o tipografie obștească“ și pravile „în limba patriei“. Acest program e vădit inspirat de „Declarația drepturilor omului și cetățeanului“. Dar ideile revoluției franceze nu sînt invocate nici împotriva clăcii, nici împotriva imunităților fiscale, nici împotriva privilegiilor nobililor, ci numai pentru a justifica pretențiile „ciocoilor“ la egalitatea de drepturi cu boierii mari. Manifestația acestor idei, în mijlocul micii nobilimi, e interesantă ca indiciul unui început de diferențiere înăuntrul boierimii. Dar, practic, revendicările și agitația micii nobilimi n-au avut asupra Regulamentului Organic alt efect decît să-i asigure o reprezentare în Adunarea Obștească.

II. Instrucțiunile dela Petersburg

Importanța propunerilor boierilor apare și mai clar, dacă le comparăm cu Instrucțiunile dela Petersburg.

Instrucțiunile guvernului rus prescriu ca alegerea Domnului să fie făcută de o Adunare extraordinară, „calificată să exprime dorința națiunii“. În compunerea ei trebuiau să intre, pe lângă membrii clerului înalt și boierii de primul rang, deputații județelor, orașelor și breslelor. Poate și alți notabili ai țării, ca „patriciile ocoalelor, etc.“. Comitetul de reformă avea să stabilească numai proporția între diferitele categorii de reprezentanți, fără ca numărul deputaților orașelor și breslelor să fie mai mic de 1/4 din numărul total al deputaților.

Textul definitiv n'a admis decît 27 deputați ai isnașurilor pe lângă 163 deputați ai boierilor, deci abia 14%, în loc de 25%. E un incontestabil succes al boierilor asupra instrucțiilor. În intenția marilor boieri, Obișnuita obștească Adunare trebuia să fie compusă din boieri de prima clasă, care nu luau parte la sarcinile statului și nu-i cunoșteau adevăratele nevoi. Instrucțiunile le reproșează că nu erau decît instrumente docile, și, adăogăm noi, interesate în minile domnului și ale Porții. „Cu această stare de lucruri... tratatele și hațișerifele deveneau iluzorii și aceste două provincii se vedeau despoiate de privilegiile care le erau garantate de Curtea imperială“. Pentru a remedia aceste inconveniente, Instrucțiunile recomandă ca Adunarea să fie completată cu deputați ai județelor. Regulamentul Organic constituie Adunarea din membrii clerului superior, 20 boieri de rangul întâi și 19 deputați ai județelor (în Muntenia). Impreună cu episcopii, boierii mari aveau majoritatea asigurată și eludau și în acest punct spiritul instrucțiilor imperiale.

În materie fiscală, guvernul rus propune o serie de măsuri radicale, menite să îngrădească abuzurile intolerabile care au împins la desnădejde masele țărănești și au secătuit „adevăratele surse ale proprietății”, paralizând industria și comerțul.

Cămara particulară a domnului va fi suprimată și el va trebui să se mulțumească cu o listă civilă, fără să-și mai poată însuși vreo altă sursă de venit. Toate veniturile statului aveau să fie vărsate în casa visteriei publice, și pe baza lor să se stabilească cheltuielile statului.

Pentru repartizarea echitabilă a sarcinilor publice, se recomandă efectuarea unui recensământ al contribuabililor. El s-a făcut sub administrația lui Kisseleff și rezultatele lui au produs uimire generală. Populația Moldovei și Munteniei era pînă atunci evaluată la 1.500.000 locuitori. Recensământul din 1831 a dat 2.200.000 locuitori.

Guvernul rus admite scutirea personală a boierilor, dar nu și a proprietăților boieresti. „Ar fi desigur de dorit să se obțină dela ei, în interesul concetățenilor lor, o renunțare de bună voie la drepturi atât de exagerate”. Dar cum autorii Instrucțiunilor nu-și fac iluzia că acest caz se va produce, ei recomandă să se arunce asupra boierilor măcar partea ce le revine din impozitele indirecte și să se pună capăt abuzului cu hrisoavele de căstănire. Toate scutiile vor fi revizuite și privilegiatii abuzivi vor fi trecuți în rîndul contribuabililor.

Boierii au respins impozitul funciar, propus de Instrucțiile dela Petersburg, și crearea unui timbru care ar fi lovit mai ales pe cei bogați.

Comitetul de reformă s'a opus impozitului funciar pe motiv că ar fi atins „dreptul sfînt al proprietății, de care atîrnă agricultura și industria acestor țări și care este în același timp izvorul productiv al principalelor venituri ale statului. Proprietatea ar fi astfel de două ori lovită de impozit.... căci a impune proprietarului obligațiuni față de satean (sub forma de concesiune de pămînt) și a pune, în același timp, impozit asupra proprietății funciare, ar fi a arunca asupra proprietarului un impozit îndoit, fără a-i lăsa vreunul din foloasele de care se bucură aiurea”. Boierii respingeau deci impozitul funciar, pe motiv că proprietatea era grevată de dreptul de folosință al sătenilor.

În aceeași ordine de idei, boierii justifică privilegiul care le conferă scutelnici, breslași și slugi, prin faptul că aceasta ar fi fost o compensație pentru desrobirea țărănilor sub Constantin Mavrocordat. Instrucțiile imperiale nu-l consideră decît ca un drept afectat marilor slujbe ale statului, ca gratificații și salarii. Prin urmare, abolirea lui, contra unei despăgubiri, n'ar fi constituit o violare a dreptului „sacru” de proprietate.

Instrucțiile propun, ca despăgubire, mărirea salariului dregătorilor, pensii pentru boierii care obținuseră scutelnici prin servicii efectiv prestate, sau ridicarea numărului zilelor de clacă dela 12 la 20 sau la 24. Costache Conachi răspunde că în Moldova sătenii prestau deja 24 zile de clacă și că, prin urmare, sporul de zile ce li se oferea pentru desființarea scutelnicilor și poslușnicilor nu constituia o despăgubire. Kisseleff

a curmat controversa suprimind printr-un act administrativ ceea ce boierii se complăceau a numi „cel mai frumos privilegiu“ al lor.

În privința modului de a așeza și percepe impozitele, Instrucțiunile se ridică atât împotriva cislei, cât împotriva sistemului liudelor, și lasă în seama comitetului alegerea unui mod simplu și rațional, aplicabil simultan în ambele Principate. Comitetul a adoptat capitația pe cap de familie preconizată de memoriile boierilor.

Pentru a pune capăt abuzurilor și silniciilor la care se dedau colecătorii dărilor și ispravnicii, guvernul rus recomandă ca rolurile contribuabililor să fie întocmite cu cea mai mare precizie și să li se acorde toată publicitatea.

Anticipând asupra Tratatului dela Adrianopol, Instrucțiunile prevăd suprimarea tuturor restricțiilor din calea comerțului prin desființarea capanului și a vămile interne. Boierii mari erau de acord cu aceste dispoziții de care erau cei dinții a profita. Erau deasemenea de acord cu restrângerea dreptului domnului de a conferi titluri onorifice, cu instițuirea liniei de carantină dealungul Dunării, cu creerea miliției, cu necesitatea de a se pune mai multă ordine și regularitate în administrarea justiției și cu impunerea proprietăților eclesiastice. Aceste măsuri nu atingeau direct interesele boierilor.

Instrucțiunile dela St. Petersburg se încheie cu o serie de măsuri menite să pregătească unirea între cele două Principate. Ele recomandă ca instituțiile cu care Regulamentul Organic le va înzestra să fie cât mai uniforme. Curtea imperială crede că „această uniformitate poate apropia două popoare pe care identitatea de religie, de origine și de poziție ar trebui să le țină strâns unite în orice împrejurare“. Locuitorii celor două Principate se vor bucura reciproc, în fiecare țară, de aceleași drepturi civile ca și băștinașii, vor putea dobîndi proprietăți și ocupa slujbe, vor posedea un fel de *concetățenie*. Cele două Principate vor încheia un acord pentru întreținerea carantinelor și paza frontierelor, și pentru extrădarea delicvenților, vor stabili un tarif vamal comun cu celelalte țări, vor suprima orice barieră vamală între dînsele și vor fixa, de comun acord, cursul monetelor. Unitatea economică și administrativă avea să creeze astfel condiția prealabilă a unirii politice. Atât Regulamentul Organic al Munteniei, cât și al Moldovei au inserat în articolele lor finale, în termenul aproape identici, aceste deziderate. Ele corespundeau gradului de dezvoltare a relațiilor de schimb dela noi.

Boierii, mai ales cei din Moldova, voiau să desăvîrșească ideea unirii, cu aceea a independenței. Ideea capitalizării tributului, care în 1854 avea să seducă și pe Marele Vizir Reșid Pașa, e clar formulată încă din 1834 de boierii moldoveni.

„Noi am împinge sacrificiul (pecuniar pentru a răscumpăra independența față de Poartă) atât de departe cât ar trebui, mărturiresc ei lui Bois le Compte, până la cincizeci de milioane de piaștri de fiecare Principat, chiar mai mult“. —

III. Regulamentul Organic

În discursul ținut în fața Obșteștii Extraordinare Adunări de Revizie, Kisseleff a prezentat Regulamentul Organic ca o restaurare a guvernului național de care s-au bucurat strămoșii noștri. A lega o reformă, oricât de radicală, de trecut, era un procedeu tipic al romantismului politic. Mult mai adevărată e această observație: „În mijlocul prefacerilor îmbunătățitoare ce înviorează marea familie europeană, noroadele locuitorilor ale acestor țări rămăseră înțelenite: chemate la civilizație, ele nu mai puteau să rămână străine destinului lor“.

La începutul secolului al XIX-lea, Țările Românești își păstraseră structura politică și socială din veacurile trecute, cu toate viciile unei feudalități, fără frâu și fără răspundere. Ea se caracteriza printr-o dezordine indescriptibilă în administrarea finanțelor, lipsa oricăror garanții în fața instanțelor judecătorești, incapacitatea și corupția organelor politice-nești care, în loc să urmărească pe tâlhari, se asocia la tâlhăriile și jafurile lor, o administrație pusă pe procopseală și mereu reînviată, interesată să perpetueze abuzurile și să se împotrivească oricăror reforme.

La aceste vicii, care țineau de esența regimului, s-au adăugat calamitățile pricinuite de slăbiciunea și anarhia Imperiului otoman, cum au fost ocupațiile militare prelungite și repetate, incursiunile bandelor lui Pasyanoglu, care au distrus orașele și satele și au ținut în robie o parte din locuitorii țării, epidemiile, foametea și emigrația în masă.

Tratatul dela Adrianopol, desființând raialele de pe malul stîng al Dunării și acordând Principatelor libertatea comerțului, domnia pe viață, miliția națională și dreptul de a înființa o linie de carantină pe Dunăre, a creat o situație nouă și a făcut și mai imperioasă necesitatea unor reforme care să pună în armonie înstituțiile țării cu noua ei poziție.

Regulamentul Organic fixează mai înlți condițiile și modalitatea alegerii Domnului, care se face de către o Adunare obștească extraordinară, compusă în Muntenia din 190, în Moldova din 132 membrii, toți boieri, afară de — respectiv — 27 și 21 reprezentanți ai breslelor de meseriași și negustori.

Puterea legislativă aparținea unei obișnuite Adunări, compusă din 42 membri în Muntenia și 35 în Moldova. Convocată în fiecare an, ea exercita timp de cinci ani o funcțiune pur legislativă, și avea dreptul de a supune domnului prin anafonale cererile și dezideratele țării.

Inițiativa legilor aparținea domnului. Proiectele de lege supuse Adunării prin pitac domnesc puteau fi modificate sau respinse. Hotărârile Adunării nu dobîndeau putere de lege decît sancționate de domn, care putea refuza sancționarea fără arătare de motive.

Ca șef al puterii executive, domnul sancționa și promulga legile, numea și revoca miniștrii, era șeful suprem al miliției și paznic al ordinii publice. El era ajutat de șapte miniștri (Interne, Finanțe, Secretariatul de Stat, Justiție, Culte, Război) dintre care trei: Ministerul de Interne, Ministerul de Finanțe și Secretarul de Stat, constituiau *Sfatul Administrativ*, care rezolva afacerile curente relative la ordinea publică, finanțe, și comerț.

În virtutea principiului separării puterilor, înscris în ambele Regulamente, justiția se separă de administrație și primește o organizare independentă. Regulamentul a creat în fiecare județ tribunale de primă instanță, apoi divanuri judecătorești de apel la București și Craiova, și unul la Iași pentru Moldova, în sfârșit, ca supremă instanță, Înaltul Divan, care judeca apeluri împotriva divanurilor judecătorești și a tribunalelor de comerț. Pentru judecarea afacerilor de comerț s-au creat tribunale de comerț la Iași, București și Craiova.

Regulamentul Organic conferă cauzei hotărâte de Înaltul Divan și întărite de domn autoritatea de lucru judecat. Prin aceasta se pune capăt nestatorniciei care rezulta din dreptul justițiabilului care pierduse sub un domn să redeschidă procesul la revenirea altui domn. Reforma era menită să consolideze proprietatea și să favorizeze dezvoltarea capitalismului.

Judecătorii era numiți pe trei ani, dar cei ce s-au dovedit capabili, puteau fi reconfirmați din trei în trei ani. Fără să proclame inamovibilitatea magistraților, Regulamentul o prezintă ca un lucru dezirabil, care ar putea fi realizat după zece ani de la intrarea în vigoare a Regulamentului.

Capitolul III pentru reglementarea finanțelor desființează ruzumaturile (impozite indirecte), corvezile de tot felul, furniturile și rechizițiile în natură, vămile interne, iraturile abuzive ale dregătorilor, scutelnicii și poslușnicii.

Impozitele indirecte sunt înlocuite cu o capitație unică, la care se adaugă taxa impusă mazășilor, paterța negustorilor și meseriașilor, parte din venitul net al mânăstirilor și din produsul ocnelor, vânilor și pescăriilor. Tot acest capitol prevede efectuarea unei catagrafii septenale a tuturor claselor de contribuabili, măsuri de contabilitate și, în sfârșit, determină drepturile și îndatoririle sătenilor și proprietarilor.

Dezvoltarea capitalismului la noi era îngreuiată de instabilitatea legislativă, de regimul fiscal arbitrar și extrem de variabil, de incertitudinea în materie de proprietate imobiliară, de sistemul capanului și de multiplele îngrădiri ale libertății comerțului. Tratatul de la Adrianopol garantează libertatea comerțului și deschide comerțului extern schelele și porturile Dunării. Regulamentul Organic desființează vămile interne, prevede crearea unei Bănci Naționale, instituie o secție de notariat pe lângă tribunale, organizează oficiul stării civile, stabilește hotărnicia tuturor moșiilor pentru a pune capăt nenumăratelor conflicte mereu redeschise și ia măsuri pentru înființarea unor arhive de stat și pentru păstrarea actelor de stare civilă. Pentru dezvoltarea industriei se preconizează un regim de protecție a industriei naționale și premii de încurajare. Proprietarii pot exploata minele de pe moșia lor, dând statului 10% din produsul net; dacă proprietarul nu le poate exploata el, statul i se substituie, asigurându-i 10% din venit.

Regulamentul Organic se îngrijește și de starea sanitară și de dezvoltarea culturală. El instituie și la București și la Iași un comitet al sănătății pentru a supraveghea carantinele și starea sanitară a întregii

populații, pentru a se îngriji de vaccinarea copiilor și a controla spitalele și farmaciile.

Regulamentul Organic menține Epitropia școlilor, care funcționa încă din secolul al XVIII-lea sub președinția mitropolitului, și dispune să se înființeze școli primare în capitala fiecărui județ. Un colegiu se va institui la București pentru a forma, în limba țării, cadrele noii administrații.

Prin organizarea unei miliții naționale, capitolul VII a pus baza formării unor forțe armate, indispensabile pentru serviciul carantinelor, menținerea ordinii interne, ca și pentru strângerea dărilor și executarea ordinelor guvernului.

Pentru întreținerea aparatului administrativ, judiciar, militar, sanitar și cultural, creat de Regulament, era nevoie de venituri regulate și permanente.

Regulamentul organic înlocuiește toate dările existente atunci prin capitația sau birul personal de 30 lei de fiecare familie de plugari și muncitori. Mazilii plăteau o capitație de 45 lei anual. Negustorii și meseriașii, organizați în bresle, erau supuși la patentă.

Pe lângă capitație, statul mai dispunea de venitul ocnelor care reprezentau 32% din totalul bugetului, și de taxele vamale care produceau în Muntenia 11% din venitul bugetului.

Capitolul IX și ultim se referă la titlurile și drepturile nobiliare, la modul de a le dobîndi și la numirea în diferite slujbe, la principiile naturalizării și la regia minăstirilor închinate.

Distrușând vechiul aparat administrativ, judiciar și fiscal al Țărilor Românești, Regulamentul Organic a lovit în interese multiple și în obiceiuri adânc înrădăcinate. Dispozițiile lui n'ar fi fost niciodată aplicate dacă ar fi depins de bunul plac al celor interesați. Am văzut ce dîrză rezistență au opus boierii impozitului teritorial și legii timbrului propuse de Instrucțiile rusești.

De aceea Kisselleff a stăruit ca Regulamentul Organic să fie pus în aplicare pe timpul administrației rusești. Unele dispoziții au fost aplicate chiar înainte de votarea Regulamentului, cum a fost aceea privitoare la desființarea scutelnicilor. Multe expediente au fost introduse în Regulament, fiindcă experiența le-a dovedit prielnice. Pentru a combate epidemia de ciumă, administrația rusă crease *ocoalele sanitare*. Fiindcă au dat bune rezultate, ele au fost legitimate. Dar, mai ales, Administrația rusă a căutat să completeze lipsurile și să creeze organele fără de care noul regim nu putea fi pus în stare de funcționare. Astfel, în 1831, s'a efectuat un recensământ general, fără de care nu se putea repartiza capitația și întocmi bugetul.

În același scop, s'au pus și bazele urbanismului la noi. Administrația rusă a introdus două regulamente municipale, la Brăila și la Galați, și un al treilea pentru înfrumusețarea capitalei. A luat măsuri pentru pavarea, iluminarea și sistematizarea orașelor noastre. A instituit comisii speciale pentru cercetări arheologice și mineralogice și pentru analiza

apelor minerale. Ofițeri de geniu ruși au fost însărcinați cu ridicarea planurilor și cu întocmirea unei hărți complete a Țării Românești.

Pentru a combate abuzurile care consumau veniturile Statului, Președintele plenipotențiar a constituit comisii de revizuire, alcătuite din boieri și asistate de un procuror rus, care au străbătut țara și au restabilit în rîndul contribuabililor 3.877 evazionisti și 873 liude, necunoscuți Visteriei. Ele au mai constatat 534.328 piaștri reversibili tezaurului și 1.360.277 piaștri percepuți ilegal, care au fost restituiți țăranilor. Otcupul (ferma) ocnelor și vămilor, arendate pentru 1.600.000 piaștri, a fost scos din nou la licitație și adjudecat pentru suma de 5.400.000 piaștri.

Recrutarea, organizarea și instrucția miliției s'a făcut sub conducerea unor ofițeri ruși, după legi și regulamente traduse din rusește. Pentru a înfrânge rezistența unei populații care pierduse deprinderea serviciului militar a fost nevoie de mijloace de constrângere pe care țara nu le avea. Fără concursul direct al autorităților rusești, miliția națională nu s'ar fi putut constitui într'un timp atît de scurt.

Dar măsurile Administrației rusești au avut urmări și mai însemnate. Pentru a combate haosul monetar și agiotagiul care făcea ravagii, Administrația rusă a scos monetele turcești din circulație și a dispus ca toate plățile către Visterie să se facă în ducați austriaci.

Evident măsura era un simplu expedient impus de necesitățile momentului. Ea nu lovea mai puțin într'unul din privilegiile suzeranității turcești. De o semnificație și mai precisă sînt delimitarea granițelor Munteniei spre Turcia și instituirea liniei de carantine dealungul Dunării. Încă în cursul lunei august 1830, comisia turcă de delimitare a sosit în țară și a început, împreună cu o comisie ruso-romînă, fixarea graniței pe linia talwegului Dunării. Operația a atribuit Țării Românești 88 de insule, dintre care unele locuite, cu o suprafață totală de peste 2.000 km.p. Înainte de evacuarea Principatelor, linia de carantine era organizată și carantine de piatră zidite la Brăila, Piuă Pietrii, Zimnicea și Izvoarele.

Aceste măsuri n'au avut ca efect numai să pună stavilă răspîndirii bolilor molipsitoare și incursiunii cetelor prădalnice din dreapta Dunării. Ele au ridicat o barieră efectivă între Țările Române și Imperiul otoman, și au subliniat poziția de independență aproape completă pe care tratatul dela Adrianopol și Regulamentul Organic le asigurau Principatelor unite de acum prin aceleași instituții și aceleași soartă. Serviciul pe care Rusia l-a adus modernizării și emancipării Țărilor Românești a fost cu recunoștință subliniat de toți istoricii noștri.

IV. — Raporturile dintre proprietari și țărani

Înainte Regulamentului Organic, raporturile dintre proprietari și clăcași erau reglementate de obiceiul pămîntului și urbariile domnilor fanarioți. În virtutea obiceiului, țăranii aveau un drept de folosință nelimitat asupra terenurilor necultivate. Urbariul lui Grigore Ghica, din 1766, confirmă acest drept, statuînd că „locuitorii ce se vor afla ori pe a cui moșie cu șederea să aibă voie a-și face toată trebuința pe acea moșie și neoprindu-se de către stăpânii moșiilor“. În 1821, acest drept

era încă necontestat. Un bun observator străin remarcă atunci că țăranul român „poate considera toată țara ca fiind la dispoziția sa. El poate să semene și să secere unde îi place, numai cu condiția de a lăsa stăpânului de moșie a zecea parte din recoltă“. Ei puteau crește atâtea vite câte le permiteau furajele disponibile pentru iarnă. Ei aveau voie să pescuiască în apele moșiei și să se folosească de păduri nu numai pentru trebuințele lor, ci și pentru vânzare.

La aceste înlesniri se adaugă condițiunile relativ benigne ale șerbiei. Claca e de douăsprezece zile pe an. Clăcașii beneficiau de raritatea mîinii de lucru și de ușurința de a evada în țările vecine. De aceea, în județele dela margine, claca e redusă la jumătate. Terenurile necultivate și libere, siliștele pustii, erau atît de numeroase încît nici stăpînii de moșie nu le știau de rost. Pămîntul nu valora decît în măsura brațelor în stare sa-l cultive. Astfel, cînd agricultura noastră devine producătoare de cereale pentru export, boierii caută să atragă pe țărani, oferindu-le, printre alte avantaje, reducerea zilelor de clacă. Concurența între boieri trebuie să fi luat forme destul de alarmante pentru a smulge lui Caragea hotărîrea ca „nici un stăpîn să nu poată acorda mai puțin de 12 zile de clacă“.

Dela reforma lui Constantin Mavrocordat, raporturile dintre moșieri și săteni sunt reglementate prin ordonanțe administrative, care caută uneori să limiteze arbitrarul stăpînilor de moșie. Efectul lor nu trebuie să fi fost prea satisfăcător, deoarece pitacul lui Alexandru Ipsilante, din 1780, recunoaște că locuitorii aplicau cînd pravilele împărătești, cînd obiceiul pămîntului, sau mai exact, „cînd cu pravilele strica obiceiurile, cînd cu obiceiurile se împotriveau pravilelor“.

Alexandru Ipsilante acordă proprietarului, dar nu și săteanului, facultatea de a converti claca în bani. În afară de clacă, țăranul e obligat să dea zeciuială din produsele pămîntului luat dela proprietar și din peștele scos din bălțile Dunării. Heleșteele și iazurile moșiei sunt rezervate proprietarului.

Așezămîntul lui Ipsilante a rămas în vigoare pînă în 1818, cînd Vodă Caragea îl modifică, adăugînd încă două zile de clacă la celelalte 12.

În Moldova exploatarea țăranilor e mai sistematică și mai aspră. În 1742 se interzice clăcașilor de a se muta de pe o moșie pe alta, iar în 1766, Grigore Ghica introduce *nartul* sau norma, care mărește ziua de lucru cu jumătate. Numărul zilelor de clacă se ridică deci la 18. În 1777 boierii obțin încă 2 zile de clacă, o podvadă și două cărauși, încît în 1829 Constantin Conachi recunoaște că în Moldova claca era de 24 zile cu nart.

Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 1805 înăsprește *nartul*, limitează întinderea de pămînt ce se dădea locuitorilor pentru fîneață și pășune și rezervă stăpînului un sfert din fîneață. Locuitorii nu mai pot scoate la islaz decît un număr limitat de vite. Boierii își însușesc o parte din fînaț și restring dreptul țăranilor la islaz.

Boierii își constituie astfel un „domeniu rezervat“, care înseamnă o gravă atingere a dreptului de folosință pe care sătenii îl aveau asupra

locurilor libere și primul pas spre formarea proprietății absolute, în sens capitalist-burghez.

Restrângerea dreptului la islaz a lovit țărănimea în principalul ei mijloc de câștig. Din vânzarea vitelor își acopereau nevoile și își plăteau dăjdiile. „Țăranii își hrănesc vitele pe moșiile noastre, spun boierii în hrisovul lui Al. Moruzi, și le vînd pe prețuri bune, printr'însele săvîrșind toate dobîndirile lor“.

Numai la Constantinopol se trimeteau anual între 250—300.000 de oi și 3.000 de cai, din Țara Romînească, iar în Austria 61—70.000 de boi și 3.000 porci. Moldova exporta în Polonia și Austria 60.000 boi pe an. Un număr egal se tăia pe loc și se exporta sub formă de seu, pastramă și piei. La exportul legal trebuie să adăugăm contrabanda, care mai ales în Austria se practica pe o scară întinsă. După evaluările lui Perlusier, Țara Romînească exporta produse de 9 milioane și jumătate și importa mărfuri de 5 milioane. Pentru Moldova cifrele erau, respectiv, de 6.500.000 și de 4.500.000 lei.

Concomitent cu restrîngerea suprafețelor de finețe și pășuni se obține întinderea terenurilor însămînțate cu grâu. Sub imboldul cererii tot mai imperioase de cereale pentru export, boierii caută să restrîngă dreptul de folosință al țăranilor asupra pămîntului, să-și rezerve pentru folosul lor exclusiv a treia parte din terenurile cultivabile, să-și rotunjească moșia, s-o libereze de drepturile colective și să transforme dreptul de stăpînire în drept de proprietate quiritară.

În același timp boierii tind să-și asigure mina de lucru necesară exploatării domeniului rezervat și să-și creeze un drept de monopol din vânzarea băuturilor spirtoase și a coloniialelor.

Dreptul la „domeniul rezervat“ a fost lărgit prin hrisovul lui Ioniță Sandu Sturdza, care împarte terenul arabil și finețele în trei părți, „întrînd în măsură și curăturile care se vor fi făcut din codri, și două părți loc de hrană și fineț se vor da locuitorilor, iar a treia parte să rămie neapărat veșnicului stăpîn“.

Acesta e primul document care aplică moșierilor termenul de „proprietari“. Până aici ei fuseseră numai „stăpîni de moșie“, ceea ce exprimă mai mult o legătură personală între ei și țărani, decât un raport juridic real între ei și moșie.

Toate aceste fenomene sunt semnele caracteristice ale descompunerii structurii feudale. Ele au provocat și la noi, ca și în Rusia, aceleași măsuri de stăvilire prin lege a abuzurilor moșierești, de determinare precisă a obligațiilor feudale, de crearea unei baze legale de apărare împotriva exceselor regimului, de simplificare a sarcinilor fiscale și de ameliorare a modului de percepere. Scopul acestor măsuri era nu de a răsturna ordinea existentă, ci de a întări bazele economice și sociale ale boierilor.

Regulamentul Organic stabilește raporturile dintre proprietari și săteni printr'o serie de drepturi și îndatoriri reciproce. El recunoaște stăpînilor de moșie dreptul de proprietate deplin și absolut, dar numai asupra unei treimi din moșie. Celelalte două treimi aparțin sătenilor, cărora legea le asigură o posesiune perpetuă asupra acestei porțiuni.

Proprietarii n'au dreptul să alunge în masă pe sătenii de pe o moșie. Indepărtarea rămîne o pedeapsă individuală, subordonată autorizației statului și unui preaviz de 6 sau 12 luni. În sfârșit, legea asigură săteanului alungat dreptul la o despăgubire pentru casa, curtea, grădina și pometul său.

Proprietarul se obligă să dea fiecărui sătean loc de casă și de grădină, pământ de arat și de finaț, islaz pentru patru boi și o vacă cu lapte, adică ceva mai puțin de 7 pogoane în Muntenia și trei fălci și jumătate în Moldova. Această cantitate era cu $1\frac{1}{2}$ - $3\frac{1}{2}$ mai mică decît pămîntul aflat în posesiunea sătenilor înainte de Regulament. Locuitorul care avea mai mult de cinci vite mari sau voia să cultive mai mult pămînt decît era obligat proprietarul să-i dea, era silit să se învoiască „cu bună tocmeală cu proprietarul”, dator în asemenea împrejurări să prefere întodeauna pe locuitorii de pe moșia sa.

În schimbul acestor concesiuni, săteanul e obligat la o dublă prestație, în muncă și în produse naturale. În primul rînd, el e dator să lucreze, pe moșia proprietarului „după vechiul obicei, 12 zile pe an” și anume: cîte 4 primăvara, vara și toamna la data fixată de proprietar. Cele mai bune zile din an vor fi deci pentru proprietar. În timpul acesta porumbul lui putea fi năpădit de buruieni și griul lui se putea scutura: și, în adevăr, aceasta avea să fie regula generală.

Proprietarii s-au mulțumit în aparență cu cele 12 zile tradiționale de dinainte de Regulament. Dar numai în aparență, fiindcă Regulamentul introduce și în Muntenia *nartul*, care înmulțește de fapt de trei sau patru ori numărul zilelor de lucru. Kisseleff, care avea moșii în Ucraina, a arătat că o zi de nart în Moldova echivala cu 2 zile de nart în Ucraina, unde o zi de nart era egală cu o zi și jumătate normală.

În afară de aceasta, țăraniile aveau să facă transporturi pînă la 12 ore depărtare, să aducă câte un car de lemne și să ajute la repararea acareturilor și la întreținerea iazurilor boierești. Nicolae Bălcescu nu putea fi departe de adevăr, când evalua numărul real al zilelor de muncă pe care proprietarii le storceau efectiv dela săteni la 56 în Muntenia și la 84 în Moldova. Zilele de clacă neîmplinite puteau fi convertite în bani la un tarif stabilit de obșteasca Adunare.

Pe lîngă prestațiile în muncă, săteanul trebuia să mai dea pentru pămîntul primit a zecea parte din produse și să le care la curtea moșierului.

Pentru a despăgubi pe proprietari de pierderea scutelnicilor, breslașilor și slugilor, Regulamentul acordă fiecărui proprietar de moșie dreptul de a lua, în folosul gospodăriei sale, un om la zece familii în Moldova și patru oameni la 100 în Muntenia, și de a-i întrebuința sub numele de „slujbași volnici”, ca argați, valășei, intendenți, paznici etc. Scutelnicii și poslușnicii, pentru desființarea cărora Regulamentul acordase proprietarilor o pensie viageră, reapăreau deci sub forma „slujbașilor volnici”.

Prin aceste dispoziții, stăpînii de moșie și-au eliberat o treime din moșie de orice servitute feudală, au transformat-o în proprietate quiritară și și-au asigurat mîna de lucru pentru exploatarea ei. Și, pentru ca

sătenii să nu poată utiliza în folosul lor nici raritatea mîinii de lucru, nici concurența proprietarilor, libertatea lor de mișcare a fost atît de riguros îngădită, încît au fost transformați în adevărați șerbi, legați pămîntului.

Un deputat țaran în comisia proprietății în 1848 caracterizează astfel regimul impus țărănimii „prin înfricoșatul și sperietorul Regulament, care i-a înfricoșat ca un bici de foc”: „Mari au fost suferințele locuitorilor la care îi înjugase robia Regulamentului. El îngădise pe fiecare locuitor în proprietatea fiecărui proprietar ca într'o cetate de zid cu porțile de fer, de nu mai avea pe unde ieși. Și chiar dacă lugeau în altă parte, nu erau scăpați nicăieri, măcar că ne lăsam munca, casele, pometurile și viile, munca părinților noștri și a noastră, pentru a scăpa de nevoi.... În chiar ceasul în care ne aflau, trimiteau ispravnicii, și veneau și arendașii cu gonaci, și ne luau legați, aducîndu-ne iarăși la urmă, întocmai ca pe niște robi, închizîndu-ne prin beciurile și coșarele dumnealor pe vreme de iarnă, fără foc, aruncînd și apă pe noi ca să înghețăm.....Și mulți au rămas betegi de nu se mai pot hrăni nici astăzi.... Dumnealor spun că n'a fost robie, dar această suferință ce-o fi oare?”

*
* *
*

Simplul svon al sarcinilor cuprinse în Regulament a provocat la țară o nemulțumire și o agitație atît de mare, încît guvernul nici n'a îndrăznit să publice Regulamentul. Kisseleff își dă seama că legiuirea țărănească nu se va putea impune fără turburări. Deaceea, încă din Martie 1832, se preocupă de modificarea dispozițiilor, care „apasă asupra clasei celei mai muncitoare, mai numeroase a țării”.

Avînd în vedere „lipsa de orice dreaptă cumpănă între îndatoririle și folosurile țaranilor”, Kisseleff recomandă guvernelor din Moldova și Muntenia să aplice cu moderație Regulamentul și să „favorizeze prin mijloace împăciuitoare orice învoire între părțile care n-ar vrea să se țină de Regulament”. În adevăr, pentru a opri emigrația peste Prut, proprietarii dela graniță au fost siliți să admită prelungirea pe șase ani a vechilor raporturi cu clăcașii. Kisseleff s-a străduit să obțină ușurări prin mărirea întinderii de pămînt, prin îmblînzirea dispozițiilor relative la cărături, prin simplificarea formelor de strămutare și prin reconfirmarea actului de desrobire al lui Constantin Mavrocordat, din care voia să deducă dreptul la strămutare al sătenilor. El n-a obținut decît reducerea la jumătate a distanțelor la care puteau fi trimiși clăcașii cu boi. Boierii nu numai că și-au menținut poziția, dar au întărit-o. Țăranul a rămas, după expresia unuia din ei, „capitalul boierului”.

Concluzie

Insemnătatea reformei administrative, judiciare și fiscale realizată de Regulamentul Organic nu mai are nevoie să fie subliniată. Ea a introdus la noi organele esențiale ale statului capitalist modern. Nu tot așa de simplă e întrebarea dacă reglementarea raporturilor dintre proprietari și clăcași a însemnat un progres față de regimul iobagist

de mai înainte. Procesul de descompunere al acestui regim e evident, la noi, ca și în tot estul Europei. El e atestat de semnele tipice ale dezagregării structurii feudale: reducerea considerabilă a posesiunilor țărănești, restrângerea dreptului de folosință a țăranilor asupra izlazului, pădurii și apelor comunale, înăsprirea exploatării țărănești prin înmulțirea zilelor de clacă și a corvezilor, pătrunderea relațiilor capitaliste la țară și rezistența tot mai dîră a exploataților împotriva exploataților.

Încercarea de a stăvili întinderea abuzurilor, de a fixa prin lege obligațiile clăcașilor față de moșieri și de a crea instanțe judecătorești pentru a tranșa conflictele de muncă nu putea duce la nici un rezultat, atîta vreme cît toată puterea era concentrată în mîinile moșierilor.

Mai mult, Regulamentul Organic a întărit bazele economice ale stăpînirii moșierești, sancționînd normele exagerate de muncă și liberînd a treia parte din moșie de toate servituțiile feudale. Această porțiune devenea o marfă liberă pe care moșierii o puteau exploata. Astfel Regulamentul Organic realiza obiectivul, în aparență paradoxal, de a consolida baza economică și socială a statului feudal și de a asigura în același timp evoluția rapidă spre capitalism.

Singurul aspect progresist al acestui proces a fost că legiferarea sarcinilor feudale a materializat, într'un anumit sens, grozăvia regimului și a oferit țăranilor și intelectualilor liberali o bază precisă de atac împotriva sistemului feudal. Faptul acesta s'a relevat cu deosebită claritate în debaterile comisiei proprietății din 1848.

Reglementînd, așa cum a făcut-o, raporturile dintre țărani și proprietari, Regulamentul Organic urmărea să asigure o adaptare treptată și lentă a intereselor clasei moșierești la procesul de dezvoltare a capitalismului. El n'a făcut decît să stîrnească convulsiunile care aveau să zgudue neconținut societatea romînească și să clatine regimul însuși, pînă la definitivă rezolvare a problemei în zilele noastre prin desființarea moșierilor ca clasă.
